

Бібліографічні посилання

1. Иванов А.И. Кормовые растения сенокосов и пастбищ Казахстана / А.И. Иванов, И.И. Ляшенко. – Алматы, 1996.
2. Материалы по киргизскому землепользованию, собранные и разработанные экспедицией по исследованию степных областей. Т. II. Акмолинская область. Атбасарский уезд. – Воронеж, 1902. – 262 с.
3. Масанов Н.Э. Кочевая цивилизация казахов (основы жизнедеятельности кочевнического общества) / Н.Э. Масанов. – Алматы – М., 1995. – 320 с.
4. Попова В.Н. Информационная роль местных географических терминов в составе топонимов / В.Н. Попова // Вопросы географии, Сб. 81, 1970. – С. 179 – 184.
5. Толыбеков С.Е. Кочевое общество казахов в XVII – нач. XX в. / С.Е. Толыбеков. – Алма-Аты, 1971. – 634 с.
6. Федорович Б.А. Лик пустыни / Б.А. Федорович. – М., 1950. – 247 с.

Надійшла до редколегії 15.10.08

УДК 911.3

О. В. Гладкий

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА ДНІПРОПЕТРОВСЬКО-ДНІПРОДЗЕРЖИНСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Розкрито особливості формування економічної ефективності функціонування поліцентричних промислових агломерацій. Проведено оцінку ефективності розвитку промислового виробництва Дніпропетровсько-Дніпродзержинської агломерації та запропоновано рекомендації з оптимізації її функціональної структури.

Постановка проблеми. Помислові агломерації належать до особливого типу локальних територіально-виробничих комплексів (ТВК), які характеризуються підвищеною ефективністю розвитку виробництва, що забезпечується на основі цілогодяного ряду передумов і факторів. Провідними з них, як показали попередні дослідження, виступають: 1) наявність висококонцентрованого, комунікативного, соціально-розвиненого і перетвореного середовища, в якому складаються сприятливі умови для активної життєдіяльності людей, розвитку їхніх інтелектуальних і творчих здібностей та підприємницької ініціативи; 2) значний розвиток ринкових відносин, високий рівень інженерного та інфраструктурного облаштування території, посилення комерційних взаємовигідних зв'язків, що проявляються у формуванні висококонкурентного середовища, сприятливого для активізації діяльності соціально-орієнтованих, інноваційних модульних виробництв; 3) концентрація інтелектуальних і творчих ресурсів, які сприяють активізації інноваційних процесів у виробництві, розробці і впровадженню ноу-хау, нових видів сировини і матеріалів; 4) високий рівень міжнародної орієнтованості виробництва, що позитивно впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності; 5) розвиток процесів олігополізації формування потужних міжгалузевих компаній і корпорацій, що спільно використовують певні (переважно природні) ресурси розвитку (це притаманно, зокрема, для поліцентричних агломерацій).

© О. В. Гладкий, 2009

Вихідні передумови. З огляду на перелічені фактори, високорозвинені промислові агломерації характеризуються пріоритетністю функціонування високоточного машинобудування, приладобудування, хімії, а також «вищих поверхів» легкої харчової промисловості, будівельної індустрії, целюлозно-паперового виробництва і видавничої справи тощо. При цьому в поліцентричних агломераціях зберігається профілюючий напрямок виробництва сировинної орієнтації в рамках існування природних монополій та олігополістичних корпорацій [3]. Перелічені вище галузі промислового виробництва отримали високі показники економічної ефективності розвитку в провідних промислових агломераціях Західної Європи, Північної Америки, деяких високорозвинених та нових індустріальних країнах Азії та Латинської Америки. Про це свідчать численні аналітичні матеріали і публікації ряду учених: М. Портера (Porter M.), М. Енрайта (Enright M.), М. Фуджіти (Fujita M.), Ж.-Ф. Тісса (J.-F. Thisse), Р. Морено (Moreno R.), С. Геркінгса (Gerking S.), Д. Лайонса (Lyons D.), Г. Кайнеллі (Cainelli G.), Ф. Х. Моліна-Моралеса (Molina-Morales F. X.), Джун-Джі Ву, Сьонг-Хун Чу (JunJie Wu, Seong-Hoon Cho) та ін.

Однак, особливості економічної ефективності розвитку промислових агломерацій України (зокрема, поліцентричних) у ринкових умовах ще детально не розглядалися.

Мета і завдання дослідження. Саме тому, об'єктом даного дослідження виступають поліцентричні промислові агломерації України, а предметом – суспільно-географічна оцінка економічної ефективності функціонування. Метою даного дослідження є розробка конкретної методики та проведення оцінки економічної ефективності функціонування промислово-агломераційних утворень у ринкових умовах, а завданнями – визначення оптимального набору індексів економічної ефективності агломерацій, дослідження особливостей розподілу показників рентабельності та продуктивності праці окремих видів промислового виробництва в ядрах і периферійних районах Дніпропетровсько-Дніпродзержинської агломерації, а також розробка конкретних рекомендацій з оптимізації функціональної структури виробничого комплексу Дніпропетровсько-Дніпродзержинської агломерації.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки економічної ефективності нами обрано два найбільш вживаних показники: продуктивність праці (грн./чол.) та рентабельність промислового виробництва (%). Саме ці індекси, на думку С. Мочерного і К. Кривенка, найбільш повно відтворюють особливості економічного розвитку виробничої діяльності в регіоні [2]. Ці показники були проаналізовані в розрізі окремих низових адміністративних районів та міських поселень Дніпропетровської області України.

Як показали проведені дослідження, Дніпропетровсько-Дніпродзержинська агломерація складається з потужного поліцентричного ядра, а також периферійних агломерованих поселень, частина з яких впритул наближається до центру агломерації (Новомосковськ, Підгородне), а частина – знаходиться на певній відстані (Верхньодніпровськ, Синельникове, Павлоград). У цілому, до меж агломерації, за попередніми розрахунками, входять Дніпропетровський і Петриківський райони, південно-західна частина Новомосковського, а також території, що межують з Дніпропетровським, міські поселення і містечка Криничанського, Солонянського та Синельниківського районів, міста Верхньодніпровськ і Павлоград.

Ядро Дніпропетровсько-Дніпродзержинської агломерації, окрім традиційних для українських агломераційних утворень видів промислової активності (харчова промисловість, лісопромисловий комплекс, виробництво мінеральної продукції тощо), характеризуються підвищеною ефективністю функціонування традиційно-

розвинених виробництв сировинної орієнтації: гірничодобувної і металургійної промисловості та виробництва палива й енергії. Так, зокрема, місто Дніпропетровськ має найвищий рівень продуктивності праці в металургії серед інших агломераційних ядер України (разом із Донецьком), а також займає передові позиції за ефективністю функціонування гірничодобувної промисловості. Інноваційні види діяльності в Дніпропетровську розвинені слабо (порівняно з іншими ядрами агломерування), переважно через специфічну структуру господарювання, недостатній рівень використання творчого і науково-інноваційного потенціалу, а також через ослаблення соціально-економічного ефекту агломерованих територій. Також внаслідок недостатньої інтенсивності процесів урбанізації сповільнились процеси формування висококонцентрованого та соціально-трансформованого середовища.

У містах-ядрах другого порядку (Дніпродзержинськ, Новомосковськ) інноваційні види виробництва мають більш високі показники рентабельності і продуктивності праці, ніж в основному ядрі. Це можна пояснити формуванням у них працenaдлишкового ринку висококваліфікованої робочої сили, здешевленням промислового використання земельних ресурсів, зниженням рівня конкурентності середовища та «бюрократичної ренти», більш сприятливими умовами для розвитку технополісів і технопарків [1;5]. Однак, у решті випадків ці міста також відтворюють ситуацію, що характерна для поліцентричних ядер агломерування. Лідруючі позиції показників рентабельності і продуктивності праці в них займають сировинно-орієнтовані підприємства гірничодобувної промисловості і металургії, а також лісопереробної (переважно, на основі целюлозно-паперового виробництва та видавничої діяльності) і харчової промисловості. Подібні процеси формування економічної ефективності виробництва характерні і для міст-ядер Донецько-Макіївської агломерації.

Таким чином, ядра поліцентричних промислових агломерацій України переживають складні та суперечливі трансформаційні процеси, викликані з одного боку активізацією ринкових відносин, розвитком конкурентного середовища і підприємництва, а з іншого – збереженням природних монополій та застарілою системою виробничо-технологічних зв'язків підприємств в їхніх межах [6]. Під впливом ринкових відносин, галузева структура промисловості зазнає поступових змін, спрямованих на оптимізацію виробничої діяльності та формування максимальної ефективності функціонування підприємств до нових умов господарювання. Подібні трансформаційні процеси характерні і для периферійних територій агломерацій, однак мають в їхніх межах різну специфіку та інтенсивність прояву [7].

Дніпропетровсько-Дніпродзержинська агломерація сформувалась на базі потужної спеціалізації на виробництві чорних металів, металовиробів та металоемного машинобудування. Ці види діяльності тривалий час залишаються профільними в товарному експорті України, тому ядро агломерації характеризується високими показниками індексу обсягу промислового виробництва (500 % у Дніпропетровському районі порівняно з 2000 роком) (рис. 1). Високі індекси притаманні також іншим агломерованим територіям, які мають розвинене металургійне виробництво – Верхньодніпровському (173 %), Синельниківському (223 %), Новомосковському (130 %), а також тим, що характеризуються наявністю високорентабельних агломераційних підприємств (Солонянський район – 160 %). Поза межами агломерації підвищена динаміка обсягів виробництва спостерігається в Криворізькому промисловому вузлі (4 % порівняно з 2000-м роком), а також у Томаківському, Царичанському і Межівському районах, які характеризувались найвищими темпами падіння виробництва наприкінці 90-х років.

У межах Дніпропетровсько-Дніпродзержинської агломерації сформувався ряд високорентабельних виробництв. Зокрема, до них належать підприємства з виробництва палива та енергії, чорної металургії, легкої промисловості, виробництва неметалевої мінеральної продукції. Вони ж визначаються найвищими показниками продуктивності праці, особливо в металургійній та гірничодобувній діяльності. Залишається високоефективною й харчова промисловість, особливо на периферійних територіях агломерації, які не мають високорозвинених спеціалізованих виробництв (Солонянський, Синельниківський, Петриківський райони). Однак, підприємства точного машинобудування та інноваційної хімії залишаються на середніх позиціях за показниками ефективності промислового виробництва. Провідним чинником їхньої низької ефективності є низький рівень соціальної перетвореності урбанізованого середовища агломерації, в якому не сформовано достатніх основ для створення ринкових механізмів функціонування підприємств периферійних територій, висококонкурентного підприємницького середовища, зростання інтелектуального і творчого потенціалу, бізнесової активності тощо. Подібні тенденції характерні і для Донецько-Макіївської агломерації.

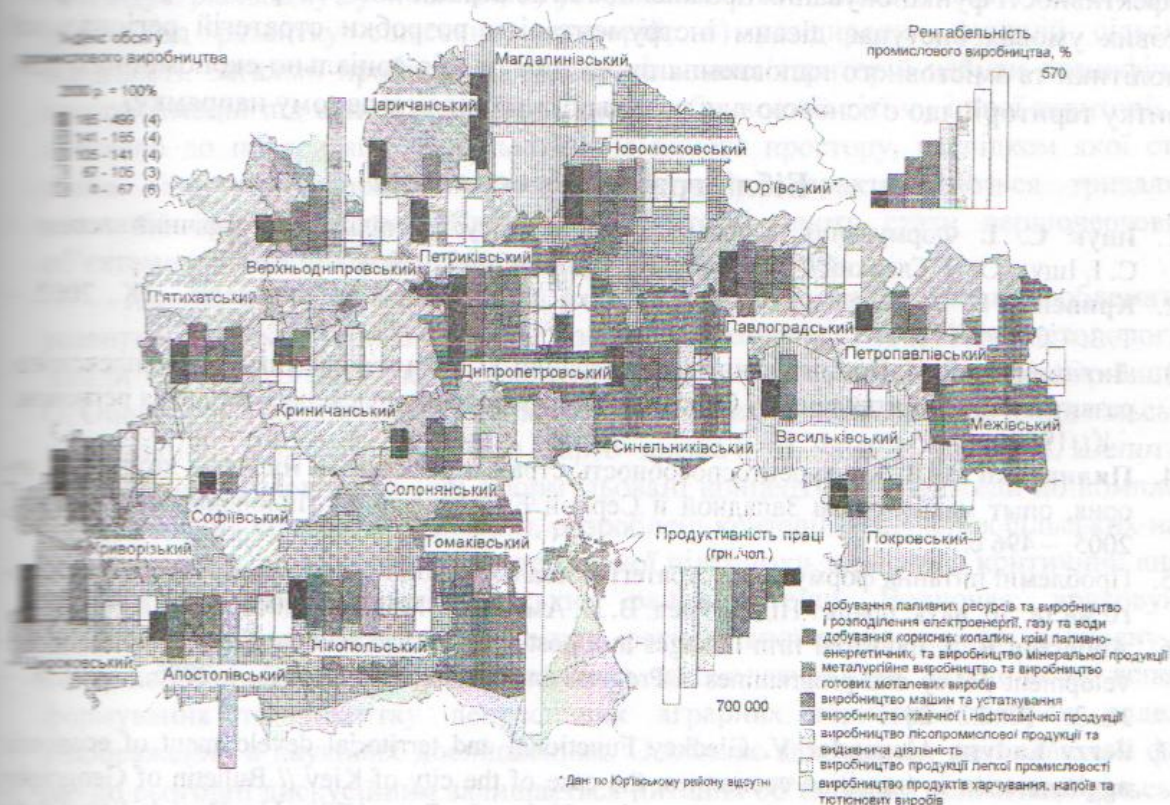

Рис. 1. Економічна ефективність промислового виробництва Дніпропетровської області, 2006 р.

На більшості неагломерованих територій високі показники рентабельності і продуктивності праці притаманні підприємствам харчової промисловості (Томаківський, Петропавлівський, Павлоградський, Софіївський, Криничанський, П'ятихатський райони та ін.), а також металургії і хімії (Апостолівський, Нікопольський райони). Криворізький район також характеризується доволі високими показниками рентабельності металургії, однак, на відміну від інших неагломерованих територій, має більш високий рівень ефективності машинобудування і хімії (що пов'язано із потужним вузловим ефектом районного центру). Для неагломерованих

Апостолівського, Нікопольського і Криворізького районів також притаманна найбільш повна глибокодиверсифікована структура промислового виробництва, що має високий коефіцієнт галузевої різноманітності. Решта неагломерованих територій характеризується зростанням ефективності виробництва лише певних окремих видів виробництва. Такими є Томаківський, Магдалинівський, Петропавлівський, Васильківський, Межівський та інші райони.

Таким чином, Дніпропетровсько-Дніпродзержинська промислова агломерація потребує ефективного впровадження ринкових механізмів розвитку комерційно спрямованих соціально-орієнтованих видів індустріальної діяльності, а також розвитку процесів корпоратизації і олігополізації, створення для забезпечення комплексної взаємовигідної взаємодії металургійних і гірничодобувних підприємств фінансово-промислових груп та виробничих об'єднань підприємств агломерації. Їхня ефективність у межах агломераційних утворень старопромислового типу (із переважанням сировинно- та енергосмних виробництв з низьким коефіцієнтом капіталізації і комерціалізації) підтверджена європейською і світовою практикою [4;8;9].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Установлення економічної ефективності функціонування промислово-агломераційних утворень України в ринкових умовах виступає дієвим інструментарієм розробки стратегій регіональної політики та змістовного наповнення проектів і планів соціально-економічного розвитку території, що є основою для подальших розвідок у даному напрямку.

Бібліографічні посилання

1. Ішук С. І. Формування Київського технополісу: суспільно-географічний аспект / С. І. Ішук, О. В. Гладкий // Укр. географ. журн. – 2005. – № 4. – С. 51-60.
2. Кривенко К. Рентабельність / К. Кривенко // Економічна енциклопедія. – К., 2002. – Т. 3. – С. 197-198.
3. Литвиненко Р. И. Промышленные агломерации УССР и перспективы их комплексного развития / Р. И. Литвиненко // Основные направления комплексного развития регионов. – К., 1980.
4. Пилипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Серной Европы / И. В. Пилипенко. – Смоленск, 2005. – 496 с.
5. Проблемні питання формування стратегії соціально-економічного розвитку промислового міста: Зб. наук. праць / Під заг. ред. В. Н. Амітана. – Макіївка, 2005. – 107 с.
6. Anderson R. J. Industrial firm linkages in a post-soviet urban economy: implications for development policy and programmes // Progress in Development Studies. – 2006. – Vol. 6. – № 3. – PP. 224-241.
7. Jerzy Ładysz, Alexander V. Gladkey Functional and territorial development of economic agglomeration in transition economies: the case of the city of Kiev // Bulletin of Geography (socio-economic series). Nicolaus Copernicus University Press / Edited by Daniela Szymańska and Beata Hołowiecka – 2007. – № 8. – PP. 51-65.
8. Pontes J. P. Agglomerations in a vertically-related oligopoly // Portuguese economic journal – 2005. – Vol. 4. – PP. 157-169.
9. Roberts B. H. Industry clusters in Australia: recent trends and prospect / B. H. Roberts, M. J. Enright // European Planning Studies. – January, 2004. – Vol. 12. – № 1. – PP. 99-121.

Надійшла до редколегії 30.05.08